

ПРО ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ НЕПЛАТОСПРОМОЖНИХ БАНКІВ

ON LEGAL BASES OF STATE SUPPORT OF INSOLVENT BANKS

Возняковська К.А.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Чернівецького юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено правовим засадам державної підтримки неплатоспроможних банків. Аналізуються базові принципи державної допомоги банкам в Європейському Союзі й Україні. Виділяються такі засади, як: врахування потреб забезпечення фінансової стабільності в країні; наявність ознак системно важливого банку; адміністративно-владний характер процедур; мінімізація державних витрат; оперативність ухвалення рішень; особливий контроль та деякі інші. Виявлено проблеми націоналізації банків в Україні.

Ключові слова: неплатоспроможність банків, державна підтримка, правові засади, фінансова стабільність, націоналізація банків.

Статья посвящена правовым основам государственной поддержки неплатежеспособных банков. Анализируются базовые принципы государственной помощи банкам в Европейском Союзе и Украине. Выделяются такие принципы, как: учет потребностей обеспечения финансовой стабильности в стране; наличие признаков системно важного банка; административно-властный характер процедур; минимизация государственных расходов, оперативность принятия решений; особый контроль и некоторые другие. Выявлены проблемы национализации банков в Украине.

Ключевые слова: неплатежеспособность банков, государственная поддержка, правовые основы, финансовая стабильность, национализация банков.

The article is devoted to the legal bases of state support of insolvent banks. The basic principles of state aid to banks in the EU and Ukraine are analyzed. The following principles are singled out: taking into account the needs of ensuring financial stability in the country; presence of features of a systemically important bank; administrative and imperious nature of procedures; minimization of public expenditure, prompt decision-making, special control and some others. The problems of nationalization of banks in Ukraine are revealed.

Key words: insolvency of banks, state support, legal principles, financial stability, nationalization of banks.

Постановка проблеми. Процедури неплатоспроможності банківських установ врегульовані особливою сукупністю правових норм, в основі яких лежать закони України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121–III та «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI. До системно важливих банків держава неодноразово застосовувала різноманітні заходи державної підтримки. Водночас законодавство не містить системних засад такої підтримки, коли правове регулювання здійснюється, по суті, оперативним порядком.

Стан опрацювання. В юридичній літературі принципи звичайного банкрутства розглядали В. Джуль, Б. Поляков, П. Пригуза, В. Ридзівілок та інші. Питання правових засад державних заходів щодо відновлення платоспроможності системно важливих банків не порушувалося, тому наявні прогалини в правовій науці.

Метою статті є дослідження правових засад державної підтримки неплатоспроможних банків.

Виклад основного матеріалу. Державна допомога банкам, зокрема системно важливим, у зв'язку з відсутністю законодавчої систематизації має надаватися відповідно до загальної логіки законодавства України про банківську неспроможність, у контексті всієї сукупності відповідних норм.

Варто звернути увагу на принципи, вироблені правилами Європейського Союзу (далі – ЄС), на які неодмінно орієнтується законодавство України. Принципи підтримки фінансових установ утворюють загальну правову політику Спільноти разом із Керівними принципами державної допомоги зі спасіння та реструктуризації нефінансових підприємств у складних умовах [1]. В останньому разі органи ЄС встановили кілька обмежень щодо державної допомоги. Зокрема, підприємства повинні мати право на отримання державної допомоги тільки тоді, коли вони вичерпали всі варіанти ринкової підтримки та якщо така допомога необхідна для досягнення чітко визначеної мети, що становить суспільний інтерес. Суб'єктам господарювання дозволяється отримувати допомогу лише один раз протягом 10 років (принцип «один раз, останній раз»).

Загальні засади регулювання «основані на зміцненні внутрішнього ринку, підвищенні ефективності державних витрат шляхом кращого внеску державної допомоги на цілі, що становлять спільний інтерес, та більш уважного вивчення стимулюючого ефекту, обмеження допомоги до мінімуму й уникнення потенційних негативних наслідків допомоги щодо конкуренції та торгівлі».

Принципи державної допомоги фінансовим установами ґрунтуються на специфічних засадах, узагальнених Європейською комісією в Повідомленні про відновлення платоспроможності та оцінку заходів реструктуризації у фінансовій сфері в умовах поточної кризи, відповідно до правил державної допомоги, коли, «враховуючи системний характер кризи та взаємозв'язок фінансового сектора, на рівні Співтовариства було започатковано низку заходів для відновлення довіри до фінансової системи, збереження внутрішнього ринку та забезпечення кредитування економіки» [2].

Серед відповідного регулювання, хоча й не прямо, але з його змісту можуть бути виділені, такі принципи: 1) забезпечення фінансової стабільності в процесі надання державної допомоги банкам; 2) відновлення життєздатності суб'єкта господарювання в довгостроковій перспективі, що забезпечує його функціонування без державної допомоги; 3) застосування ефективних та пропорційних заходів, що обмежують викривлення конкуренції, зокрема адекватного розподілу тягаря та заходів реструктуризації з метою мінімізації викривлень конкуренції, що в довгостроковій перспективі суттєво послабило б структуру та функціонування відповідного ринку; 4) цілісності збереження внутрішнього ринку та розвитку банків у всьому Співтоваристві; 5) гнучкості та реалістичності строку виконання необхідних кроків державної допомоги банків; 6) належного розподілу тягаря між державами-членами та банками-бенефіціарами з урахуванням загальної ситуації у фінансовому секторі; 7) обмеження незручності для банків, які не отримують державної допомоги; 8) забезпечення можливості надання додаткової допомоги протягом періоду реструктуризації, якщо це обґрунтовано причинами фінансової стабільності; 9) застосування дер-

жавної допомоги на підставі плану реструктуризації, розрахованого на повернення довгострокової життєздатності фінансової установи; 10) належної оцінки довгострокової життєздатності покупця слабкого банку; 11) забезпечення власного внеску банку та його власників у витрати на реструктуризацію проблемного банку; 12) обмеження витрат на реструктуризацію – достатність для відновлення життєздатності; 13) регулярного звітування та контролю за виконанням плану підтримки; 14) повернення державних капіталовкладень у перспективі тощо.

Звісно, формування принципів державної допомоги банківським установам в ЄС має специфіку, зумовлену узгодженням інтересів різних країн щодо забезпечення конкурентного середовища ринку загалом та уникнення субсидування, здатного спотворити конкуренцію на ринку Спільноти.

В Україні деяких із зазначених проблем поки що немає, оскільки заходи підтримки надаються самою державою без залучення інших наддержавних утворень. З огляду на функціонування фінансових ринків у глобальному ринковому середовищі, прагнення України інтегруватися в загальноєвропейські структури, створення зони вільної зони Україна – ЄС, укладання Угоди про асоціацію, а головне – гостру залежність України від зовнішніх запозичень, законодавчу та правозастосовну практику щодо державної допомоги неплатоспроможним банкам Україна має переглянути найближчим часом.

На жаль, нормативно-правова база із цього питання сьогодні в Україні має фрагментарний характер. Це виводить на перший план підзаконне регулювання й оперативне втручання органів державної влади, Кабінету Міністрів України, Національного банку України (далі – НБУ) та інших органів у процесі відповідної допомоги. Заходи плану врегулювання, унормовані в ст. 39 Закону від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI, прямо не передбачають допомогу держави, згадують лише про «продаж банку інвестору».

Відповідні засади визначаються тут положеннями ст. 41–1 «Особливості виведення неплатоспроможного банку з ринку за участю держави» Закону від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI, але вони стосуються суто неплатоспроможних банківських установ, в яких «держави є власником частки понад 75 відсотків акцій» (державний банк); Порядком придбання акцій банків в обмін на облігації внутрішньої державної позики, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 632. У такому разі спостерігається прогалина в правовому регулюванні, адже, згідно зі ст. 41–1 Закону від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI, «держави може взяти участь у виведенні неплатоспроможного банку з ринку або шляхом сплати грошових внесків до статутного капіталу банку, або шляхом обміну облігацій внутрішньої державної позики, розміщених на ринкових умовах, на акції неплатоспроможного, перехідного чи державного банку, що бере участь у виведенні з ринку неплатоспроможного банку». Отже, порядок грошових внесків держави на придбання щонайменше 75% проблемного банку залишається незначеним..

Засади державної підтримки банків визначаються також положеннями Закону України «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» від 28 грудня 2014 р. № 78–VIII, згідно з положеннями ч. 3 ст. 1 якого, держава в особі НБУ має право на 1) надання Кабінету Міністрів України пропозиції про забезпечення капіталізації банку державою; 2) віднесення банку до категорії неплатоспроможних із застосуванням процедур, передбачених Законом України від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI, з урахуванням особливостей, встановлених ст. ст. 2, 5 та 7 Закону № 78–VIII; 3) віднесення банку до категорії неплатоспроможних із застосуванням звичайних процедур, передбачених Законом України від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI.

Закон від 28 грудня 2014 р. № 78–VIII не лише передбачає додаткові способи участі держави в капіталізації банківських установ. У ч. 2 ст. 3 визначено, що держава бере участь у капіталізації банку шляхом: 1) придбання акцій в разі їх додаткового розміщення в обмін на державні облігації України; 2) надання позики у вигляді державних облігацій України на умовах субординованого боргу під забезпечення, надане учасниками банку, із забезпеченням права держави розпоряджатися та користуватися акціями банку в обсязі не менше ніж 75 відсотків. Вже перший погляд на такі способи підтримки виявляє їх суперечність наведеним у ст. 41–1 Закону від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI. Адже не згадуються ринкові умови розміщення облігацій внутрішнього займу, не передбачається можливість купівлі акцій коштом державного бюджету, а також пропонується новий спосіб «надання позики» «із забезпеченням права розпоряджатися та користуватися акціями <...>». Останнє містить дефект, адже, по-перше позика не може супроводжуватися передачею акцій у розпорядження, яке природно притаманне лише власнику, а не кредитору, по-друге, відсутність коми після слів «надане учасниками банку» у формулюванні другого способу підтримки спричиняє незрозумілість та фактично унеможлиблює належне його виконання. Не дивно, що такий спосіб участі держави в капіталізації банківських установ наявний лише на папері.

Державна допомога в контексті наведених приписів законодавства не є обов'язковим складником процедур банківської неспроможності навіть для системно важливих банків, оскільки державне втручання ґрунтується на рішенні Кабінету Міністрів за поданням НБУ та критеріях, визначених Кабінетом Міністрів України. За участі держави в капіталізації банку до моменту визнання його неплатоспроможним застосовуються положення Закону України від 28 грудня 2014 р. № 78–VIII, а після такого визнання – Закону від 23 лютого 2012 р. № 4452–VI.

Порівняння принципів державної допомоги із принципами, що діють в ЄС, виявляє не лише звуженість та негнучкість національних заходів державної підтримки, подекуди вони суперечать цим принципам.

Зокрема, принцип «забезпечення власного внеску банку та його власників у витрати на реструктуризацію проблемного банку для того, щоб врятовані банки несли належну відповідальність за наслідки своєї колишньої поведінки та створення належних стимулів для їхньої майбутньої поведінки» вже не може застосовуватися в режимі набуття державою у власність усіх акцій банку. Крім того, що держава бере на себе весь тягар неплатоспроможності, є й інші слабкі місця такого підходу до державного порятунку банків.

Основні змістовні засади державної підтримки неплатоспроможних банківських установ, зокрема, виявила процедура переходу в державну власність ПАТ КБ «Приватбанк». Цей випадок, очевидно, стане достатньо показовим кейсом у системи заходів державної допомоги банкам, а тому заслуговує на доскладний аналіз для виявлення основних засад відповідного регулювання.

Нормативна хронологія зазначеного процесу досить показова. Спочатку ухвалено рішення Ради національної безпеки та оборони «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки України в економічній сфері та захисту інтересів вкладників» від 18 грудня 2016 р., яке набуло чинності Указом Президента України від 18 грудня 2016 р. № 560/2016, яким запропоновано Кабінету Міністрів України «розглянути на підставі пропозицій Національного банку України питання щодо капіталізації за участю держави в установленому законодавством порядку ПАТ КБ «Приватбанк». Таке рішення мало характер координації заходів із боку Президента України, Кабінету Міністрів, НБУ, ФГВФО й інших зацікавлених органів. Саме цього дня, 18 грудня 2016 р., послідовно

ухвалено рішення Правління НБУ від 18 грудня 2016 р. № 498-рш/БТ про визнання банку неплатоспроможним, рішення виконавчої дирекції Фонду від 18 грудня 2016 р. № 2859 «Про запровадження тимчасової адміністрації в ПАТ КБ «Приватбанк» та постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2016 р. № 961 «Деякі питання забезпечення стабільності фінансової системи». Згідно з рішенням уряду, капіталізація банку відбулася «відповідно до ст. 41–1 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», на підставі пропозиції Національного банку щодо капіталізації за участю держави, рішення Ради з фінансової стабільності, враховуючи зобов'язання власників істотної часті банку (лист від 16 грудня 2016 р.) та виходячи з необхідності забезпечення стабільності фінансової системи і захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників». Кабінет Міністрів України постановив прийняти пропозицію НБУ щодо участі держави в особі Міністерства фінансів у виведенні з ринку ПАТ КБ «Приватбанк» у спосіб, визначений у п. 5 ч. 2 ст. 39 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Відповідна постанова уряду передбачала два етапи: 1) держава в особі Міністерства фінансів придбала акції ПАТ КБ «Приватбанк» у повному обсязі за одну гривню; 2) після виконання вимог, зазначених в абз. 2 цього пункту з метою відновлення та забезпечення стабільної роботи ПАТ КБ «Приватбанк» держава в особі Мінфіну взяла участь у його додатковій капіталізації шляхом придбання акцій додаткової емісії наявної номінальної вартості на суму, що не перевищує розміру мінімальної потреби в капіталі, розрахованої НБУ. Водночас введення тимчасової адміністрації відбулося до моменту реалізації плану врегулювання, а саме викупу Міністерством фінансів України акцій банку.

У наведених та інших випадках державної підтримки неплатоспроможних банків можна виявити нижчезазначені недоліки.

По-перше, йдеться про недостатню контрольованість операцій проблемних банків із боку НБУ та правоохоронної системи, що дозволила використовувати засоби рефінансування для виведення капіталів за межі країни, та видачу банками проблемних (незабезпечених) кредитів.

По-друге, наявна проблема регулювання питань застосування примусової процедури *bail-in*, пов'язаної з перетворенням зобов'язань банку перед його кредиторами – пов'язаними особами – на капітал банку, що створює підстави для зменшення пасивів банку й покращення рівня його капіталізації. Під операцію *bail-in* у ПАТ КБ «Приватбанк» потрапили кошти низки осіб, які перед цим були визнані НБУ пов'язаними, та інших інвесторів (зокрема, держателів євробондів), загальним обсягом 29,4 млрд. грн., після чого ФГВФО продав акції «Приватбанку» на користь Міністерства фінансів за 1 грн. Більшість осіб, чії активи були примусово конвертовані в акції «Приватбанку» та згодом націоналізовані, не погодилися з таким рішенням органів НБУ та ФГВФО, що стало предметом численних судових позовів, результат яких здебільшого був не на користь держави.

Ідеться про справи № № 826/20239/16, 826/20221/16, 201/473/17, 826/1317/17, 826/20288/16 щодо визнання протиправним і скасування рішень Комісії з питань визначення пов'язаних із банком осіб і перевірки операцій банків із такими особами НБУ; наказ уповноваженої особи ФГВФО на здійснення тимчасової адміністрації в ПАТ КБ «Приватбанк» «Про заборону видаткових операцій з рахунків пов'язаних осіб» у частині, що стосується фізичних осіб, до яких застосовано примусову процедуру *bail-in*; визнання нечинними із моменту укладення договорів про придбання акцій і акта приймання-передачі акцій, що укладені між ПАТ КБ «Приватбанк», від імені якого діяв ФГВФО в особі уповноваженої особи Фонду на тимчасову адміністрацію ПАТ КБ «Приватбанк» та особами, ви-

знаними пов'язаними, від імені яких діяла уповноважена особа Фонду на здійснення тимчасової адміністрації ПАТ КБ «Приватбанк»; визнання протиправним та скасування наказу уповноваженої особи ФГВФО на здійснення тимчасової адміністрації в ПАТ КБ «Приватбанк» «Про перерахування коштів пов'язаних осіб» у частині, що стосується прав та інтересів зацікавлених осіб; стягнення значних сум із ПАТ КБ «Приватбанк» у розмірі депозитів, які були конвертовані в капітал, і не нараховані проценти тощо. В іншому рішенні від 2 березня 2018 р. у справі № 826/6664/17 *Triantal*. У травні 2017 р. задоволені вимоги кіпрської компанії “Investments”, що володіла 16,8% акцій ПАТ КБ «Приватбанк», про визнання протиправним і скасування розпорядження НБУ № 4274-р від 17 жовтня 2016 р. Цим розпорядженням Нацбанк ініціював проведення позапланової інспекційної перевірки ПАТ КБ «Приватбанк». І вже результати цієї перевірки лягли в основу рішення НБУ про визнання банку неплатоспроможним як підстави для наступної націоналізації ПАТ КБ «Приватбанк» [3]. Хоча Мінюст (значною мірою всупереч закону [4]) заклав доступ до відповідних рішень у публічному реєстрі, вони стали надбанням громадськості через загальновідомі інформаційні ресурси [5; 6; 7], незазаявлені рішення [8; 9], а також супутні судові акти (див., наприклад: [10]). А в тих справах, де операцію *bail-in* не було скасовано, фактично оскарження не відбулося через формальні причини (розгляд справи в господарському суді та відсутність у предметі позову оскарження рішення НБУ про віднесення особи до кола пов'язаних осіб) [11], тому зберігається перспектива відповідного розгляду справи в адміністративному судочинстві, про що свідчить, наприклад, постанова Верховного суду від 15 березня 2018 р. у справі № 904/1183/17 [12].

Варто звернути увагу на такі, по суті беззаперечні, підстави для оскарження дій влади у відповідних відносинах:

1) згідно із приписами ст. 41 Конституції України, яка є нормою прямої дії, конфіскація майна може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, встановлених законом;

2) НБУ не має права визначати пов'язаність осіб суто на підставі положень ч. 1 ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність» без застосування ознак за характером відносин та за характером операцій; наявність значного або вирішального впливу однієї юридичної особи на діяльність іншої повинна враховувати насамперед наявність спільних бенефіціарних власників;

3) втручання в право власності, зокрема в основане на законі, не повинно порушувати справедливої рівноваги між інтересами суспільства і захистом основних прав особи. Факт встановлення законом підстав для позбавлення права власності Європейський суд з прав людини вважає недостатнім для обґрунтування втручання в право власності [13]. Зв'язок процедури визнання особи пов'язаною, наступної примусової операції *bail-in* та націоналізації банку не може в такому контексті порушувати базові принципи захисту права приватної власності;

4) порушення процедури визнання особи пов'язаною та примусової операції *bail-in* не може призводити до легітимного результату.

Попри те, що є численні суто нормативні вимоги додержання процедури капіталізації банківських установ державно, варто звернути увагу також на змістовну економіко-правову логіку відповідного процесу.

Зокрема, постає низка змістовних запитань щодо справедливості чинного порядку визнання осіб пов'язаними та застосування до них примусової операції *bail-in*. Саме питання додержання принципу справедливості сьогодні порушується в господарсько-правовій літературі під час оцінювання змісту державної грошової політики [14, с. 35–52], що передбачає відхід від революційного принципу доцільності та вибудовування дій і рішень НБУ й інших уповно-

важених органів на принципах пропорційності й верховенства права. Але саме такі вади можуть бути виявлені в підходах законодавця до формулювання права банківської неспроможності, а також НБУ щодо інтерпретації та застосування відповідних положень законодавства.

По-перше, процедура визнання осіб пов'язаними передбачає повідомлення банку про таке рішення, коли на доведення протилежного надається 15 днів, але не передбачає повідомлення самих цих осіб, їм не надається можливість спростування факту пов'язаності (ч. 3 ст. 52 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Отже, зміна правового статусу особи відбувається без її участі, хоча саме цей правовий статус згодом слугує підставою для примусової операції *bail-in*. Це несправедливо та суперечить базовим категоріям верховенства права.

По-друге, визнання особи пов'язаною зовсім не означає, що вона має нести відповідальність за втрату неплатоспроможності банківської установи, доки саме цей причинно-наслідковий зв'язок не буде встановлено судовим порядком. Пов'язаність однієї особи з іншою є категорією, що зумовлює підвищену увагу до операцій між особами, з огляду на ризик їхнього неринкового характеру, але не означає автоматично неринкового характеру відповідних операцій.

По-третє, примусовість операцій *bail-in* щодо пов'язаних осіб виявляється на тлі вільного волевиявлення основних акціонерів банку, що піддається згодом

викупу в державну власність, хоча саме власники банку де-факто несуть основну соціальну відповідальність за наслідки роботи банківської установи, доведення її до неспроможного стану.

Не можна залишити поза увагою проблеми розмежування юрисдикцій під час вирішення спорів за участі ФГВФО, що є сьогодні значною практичною та теоретичною проблемою, яка потребує додаткового дослідження.

Висновки. Отже, серед поточних засад державної підтримки неплатоспроможних банків можна назвати такі:

1) визначення способів державної підтримки на підставі виявлення потреб забезпечення фінансової стабільності в країні;

2) наявність ознак системно важливого банку як підстави для державної допомоги;

3) адміністративно-владний характер процедур;

4) мінімізація державних витрат на підтримку банків;

5) оперативність ухвалення рішень уповноваженими органами та скорочені терміни проведення процедури врегулювання неплатоспроможності тимчасовою адміністрацією, призначено ФГВФО;

6) подальший контроль адміністративними судами процедур державної допомоги та примусового визначення пов'язаних осіб для перетворення на капітал банку як основи для зменшення витрат державного бюджету на викуп неплатоспроможної банківської установи в державну власність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Guidelines on State aid for rescuing and restructuring non-financial undertakings in difficulty: Communication from the commission: 2014/C 249/01 URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.249.01.0001.01.ENG.
2. Commission communication on the return to viability and the assessment of restructuring measures in the financial sector in the current crisis under the State aid rules: 2009/C 195/04 URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009XC0819%2803%29/>
3. Пальчевський І. По націоналізації Приватбанку завдали болючого удару. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/po-natsionalizatsii-privatbanku-zavdaly-boliuchoho-udaru.html>.
4. Дубинский А. Минюст закрыл доступ к решению суда по Приватбанку. URL: <http://dubinsky.pro/minyust-zakryl-dostup-k-resheniyu-suda-po-privatbanku>.
5. Постанова окружного адміністративного суду м. Києва від 17 травня 2017 р. у справі 826/2021/16. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO12925.html.
6. Апеляційний суд: Приватбанк має повернути 500 млн. грн. для колишньої дружини Боголюбова. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Apelyatsiyniy-sud-Privatbank-ma-povernuti-500-mln-hrn-dlya-kolishnoy-druzhini-Boholyubova>.
7. Постанова Апеляційного суду Дніпропетровської області від 14 грудня 2017 р. у справі № 201/551/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71093966>.
8. Ухвала Київського апеляційного адміністративного суду від 27 червня 2017 р. у справі № 826/20288/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67527997>.
9. Ухвала Верховного Суду від 15 березня 2018 р. у справі № 826/20239/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72790959>.
10. Верховний Суд виніс рішення на користь держави на \$1 млн. URL: <http://finbalance.com.ua/news/Bail-in-u-Privatbanku-Verkhovniy-Sud-vinis-rishennya-na-korist-derzhavi-na-1-mln>.
11. Постанова Верховного суду від 15 березня 2018 р. у справі № 904/1183/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72763579>.
12. Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, 20 November 1995, Series A № 332. URL: <http://echr.ketse.com/doc/17849.91-en-19970703/view/>.
13. Правове забезпечення дотримання принципу справедливості в управлінні економікою: монографія / під заг. ред. В. Устимена. Київ: НАН України, Інститут економіко-правових досліджень, 2017. 156 с.